

Lietuvos fotometraštininkui Baliui Buračui – 120

Libertas KLIMKA

Ižymus mūsų kraštotyrininkas, etnografas ir fotografas Balys Buračas gimė 1897 m. sausio 18 d. Sidarių kaime, Šiaulėnų apylinkėse (Radviliškio r.). Iš vaikystės turėjo polinkį dailiesiems darbams, mėgo drožinėti, ornamentais marginti skryneles, prieverpstes, kitus daiktelius. Jo ir brolio Broniaus dirbinių pateko net į pirmąją lietuvių dailės parodą, 1907 m. surengtą Vilniuje. Fotografuoti pramoko, kai Pirmojo pasaulinio karo metais iš vokiečių karininko už gražiai išdrožintą lazda mainais gavo paprastą dumplinį fotoaparata. 1913 m. jo etnografinių atvirukų rinkinį, rekomendavus Vydūnui, atspausdino O. Vitkauskytės knygynas Kaune ir Tilžėje. Nuo 1918 m. B. Buračas pradėjo rinkti tautodailės dirbinius Kauno ir Vilniaus muziejams. Pasimokęs seminarijoje, dirbo pradinių klasių mokytoju, vėliau Šiaulių „Aušros“ muziejuje konservuotoju, įvairių laikraščių ir žurnalų korespondentu. Save vadino kraštotyrininku, – taip ir užrašė šalia savo pavardės ant buto durų Kaune. Nenuilstantis keliautojas ir tradicinės kultūros tyrinėtojas paliko mus 1972 liepos 28 d. Kaune.

1929–1941 m. ir 1954–1965 metų tarpsniais B. Buračas pėsčiomis ar dviračiu du kartus apkeliavo visą Lietuvą, kaip pats rašė: „Nėra tokio miesto, miestelio ar bažnytkaimio, kurio neaplankiau“. Keliaudamas rinko liaudies meno eksponatus, užrašinėjo tautosaką ir papročius, o svarbiausia – fotografavo pakelių kryžius, koplytėles ir stogastulpius, senoviškesnes sodybas, jų statinių puošybą, kaimo darbų ir švenčių scenas, turgus ir atlaidus, kaimo amatininkus, dievdirbius, žaidžiančius vaikus, muzikantus ir tautosakos pateikėjus. Balio Buračo nuotraukose (negatyvų net per visokias karų ir sąmyšių negandas išliko daugiau kaip 11 tūkstančių) – Lietuva, kurios nebėra. Skubėjo nors fotografijose išsaugoti mūsų krašto praeitį; parodyti, kas tradicinėje gyvensenoje buvo gražu, įdomu, vertinga. Ir ką negailestingo laiko tėkmė jau taip sparčiai nešė į nebūtį... Tarsi tame kupiname dramatinio vaizde, kur fotografas užfiksavo degančią dūminę pirkelę. Naujojo gyvenimo apraiškoms fiksuoti B. Buračas tiesiog neturėjo laiko, suprasdamas, kad jo misija – etnografinė Lietuva ir jos prabėgančio laiko metraštis. Ir dar – kad niekas kitas šio darbo neatliks...

1937 m. B. Buračas už etnografinės nuotraukos Paryžiaus pasaulinėje parodoje buvo apdovanotas aukso medaliu. Tai rodo, kad fotografas ir meniniu lygiu buvo pasiekęs aukštumas.

Gaila, kad pinigų – 50 Lt neištekėjo sumokėti medalio mūto mokesčiui. Mat honorarus ir uždarbį išleisdavo brangioms tuo metu fotografijos medžiagoms įsigyti. Nepailstantis krašto tyrinėtojas kelionėse dar surinko didelį meniškai drožintų prieverpsčių rinkinį, 3650 velykinių margučių kolekciją, 800 tautinių juostų, užrašė daugiau kaip 3500 liaudies dainų ir papročių. Vytauto Didžiojo universiteto periodiniame leidinyje „Tautosakos darbai“ buvo paskelbti jo etnografiniai aprašai „Kupiškėnų vestuvės“ ir „Kupiškėnų Sekminės“. O kiek B. Buračo parašyta straipsnių ir straipsnelių į periodiką, iškeliant mūsų tautinių papročių vertę, įdomybę ir grožį! Bibliografai suskaičiuoja jų apie 630. Išties B. Buračas – pirmasis tokio masto mūsų etninės kultūros propaguotojas. Savo rašiniiais stengėsi sudominti jaunąją kartą, kad šimtmečiais gludintos tradicijos nebūtų suniekintos, užmirštos, o tęsiamos. Suprasdamas, kad tik taip išugdoma tautinė tapatybė, iš kurios randasi meilė Tėvynei ir pilietinė atsakomybė savo valstybei.

Skaityti B. Buračo etnografinius straipsnius lengva ir malonu: autoriaus rašyta su didele meile ir įsijautimu. Šios kartos etnologams atrodo, kad kartais čia trūksta tikslumo, nuorodų, tekstai pernelyg beletrizuoti. Tačiau šiuos trūkumus su kaupu atsveria B. Buračo nuotraukų dokumentiškumas. Fotografas tikrai turėjo mokslininko tyrinėtojo nuovoką: kompozicijose

išryškinta tai, kuo ypač svarbus etnografinis reiškiny ar vyksmas, o kartu parodoma ir supanti aplinka, gamtinė terpė.

Karo audrose ir pokario negandose didelė dalis B. Buračo negatyvų žuvo. Tad pasitraukęs nuo mokytojo darbo į pensiją, kraštotyrininkas dar kartą apkeliavo Lietuvą, fotografuodamas ypač tose vietovėse, kurių prieškarinės nuotraukos buvo prarastos. Kaip nuostabiai puikiai pažinojo gimtąjį kraštą! Savo nuotraukų bei negatyvų rinkinį B. Buračas testamentu paliko Vytauto Didžiojo karo muziejui su sąlyga, kad medžiaga būtų prieinama visiems besidomintiems. Tame pat muziejuje saugomos keturios rinkinio inventorinės knygos su kontroliniais atspaudais. Jose, beje, yra ir vertingų tyrinėtojų B. Buračo pastabų; pavyzdžiui, čia pateikta biografinių žinių apie dievdirbius.

Tad mūsų prigimtinės kultūros tyrinėtojas B. Buračas savo raštuose ir nuotraukose fiksavo tautos dvasinį ir materialinį gyvenimą nuo XX a. pradžios iki XX a. vidurio; taigi tuo laiku, kai Lietuvos kaime dar funkcionavo tradicinė gyvensena. Unikalus ir milžiniškas B. Buračo palikimas nėra pilnai ištyrinėtas. Juolab neišsamiai pristatytas visuomenei. Sovietmečiu buvo išleistas piliakalnių atvirukų komplektas, tačiau nuotraukų autoriaus pavardė nenurodyta. Pagaliau 1971 m. iš spaudos išėjo nedidelis jo fotografijų albumėlis. Kažkokiais būdais jo nuotraukos pasiekdavo užsienio lietuvių spaudą: jos iliustruoja Bostone išleistą „Lietuvių enciklopediją“, B. Kviklio keturtomę „Mūsų Lietuvą“, taip pat kitus leidinius, atskirus straipsnius. Džiugu, kad dabar turime B. Buračo etnologijos ir tautosakos rašinių rinktinę, išleistas „Minties“. Tai – „Lietuvos kaimo papročiai“ (1993 m.), „Pasakojimai ir padavimai“ (1996 m.). 1998 m. Lietuvos nacionalinis muziejus išleido jo gražiausių fotografijos darbų rinkinį, kurį sudarė A. Macijauskas.

Ruošiantis paminėti B. Buračo šimtametę sukaktį, jo tėviškės apylinkėse 1995 m. buvo surengta Lietuvos kraštotyros draugijos ekspedicija. Surinkta medžiaga sugulė į lokalinę monografiją „Šiaulėnai“ (2004 m.). Palyginimui su šiandienos etnokultūra ten sudėti ir B. Buračo straipsniai, iliustruoti gimtųjų apylinkių nuotraukomis. Didelėmis brolio sūnaus akademiko Antano Buračo pastangomis 1998 m. buvo išleistas tradicinių lietuviškų kryžių albumas „Kryždirbystė Lietuvoje“. Šis leidinys labai pravertė pateikiant mūsų tautos kryždirbystės tradiciją UNESCO sudaromam pasaulio nematerialaus paveldo šedevrų sąrašui. „Šviesos“ leidykla pradžiugino visuomenę serija leidinukų iš B. Buračo palikimo: „Portretai“, „Vaikai“, „Darbai ir dienos“. Tačiau visa tai – tik nedidelė dalis kraštotyrininko sukauptos tautos vaizdinės atminties lobyno, atspindinčio Lietuvos dvasią.

O retrospektyvinis žvilgsnis į mūsų fotografijos istoriją atskleidžia B. Buračo įtaką daugeliui Lietuvos fotomenininkų, – lietuviškajai mokyklai išties būdinga organiška dokumentinės ir meninės fotografijos principų bei galimybių jungtis. Dar paminėtina, kad iškilus tautotyryninko atmintį rūpestingai saugo ir jo dvasines vertybes savo ugdytiniams diegia Karmėlavos B. Buračo pagrindinės mokyklos mokytojai.

B. Buračo asmenybė imponuoja absoliučiu savo kultūrinės misijos suvokimu, tvirtu tikėjimu pasirinkto kelio reikalingumu tautai. Jo autoportreto nerimastingas ir gal kiek priekaištingas žvilgsnis mus įpareigoja visokeriopai tęsti tautinės tapatybės stiprinimo darbus.

Panaudota literatūra:

Juodakis V. *Balys Buračas*. Vilnius: Vaga, 1971.

Buračas B. *Lietuvos kaimo papročiai*. Vilnius: Mintis, 1993, 527 p.

Buračas B. *Pasakojimai ir padavimai*. Vilnius: Mintis, 1996, 300 p.

Buračas B. *Fotografijos / Photographs*. Vilnius: Baltos lankos, 1998, 167 p.

Šiaulėnai (sud. A. Šidlauskas). Vilnius: Lietuvos kraštotyros draugija, 2004,